

Malewicz, Małgorzata Hanna

"Nicole Oresme and the Marvels of Nature. A Study of his De caevis mirabilium with Critical Edition, Translation and Commentary", Bert Hansen, Toronto 1985 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 31/3-4, 878-879

1986

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bert Hansen: *Nicole Oresme and the Marvels of Nature. A Study of his De causis mirabilium with Critical Edition, Translation, and Commentary*. Toronto 1985 (Pontifical Institute of Mediaeval. Series: Studies and Texts, N° 68).

Nicole Oresme (ok. 1320—1382), profesor sztuk wyzwolonych i teologii na Uniwersytecie Paryskim, późniejszy biskup Lisieux, cieszył się wielkim uznaniem wśród współczesnych: ceniono jako autora dzieł z zakresu filozofii przyrody, jako teologa, jako słumacza dzieł Arystotelesa, jako autora teorii ekonomicznych, jako doradcę króla. Znano go również — a może nawet: przede wszystkim — jako zdecydowanego przeciwnika astrologii i praktyk magicznych. Dla kanclerza Cypru, Philippe'a de Mézières, Oresme był „najwybitniejszym filozofem od czasów Arystotelesa”, właśnie ze względu na stanowisko, jakie zajmował wobec wszelkiego rodzaju przesądów i zabobonów. Stanowisko Oresme'a wobec astrologii wieszczbiarskiej było również przyczyną pochwał, których w piętnastym wieku nie szczędził mu Giovanni Pico della Mirandola; w trakcie *Disputationes adversus astrologiam divinatricem* Pico używa pod adresem Oresme'a zwrotów: „et philosophus acutissimus et peritissimus mathematicus”, „gravis philosophus”, „mathematicus excellens” (cf. B. Hansen, s. 3 i przypis 9 *ibid.*). Od szesnastego wieku sława Oresme'a przygasła. Do końca dziewiętnastego wieku opracowano i wydano zaledwie połowę znanych dzieł Oresme'a, przy czym wiele spośród nich stanowiło przedmiot rozpraw nieznanymi szerszej publiczności (np. rozprawy doktorskie). Sytuacja zmieniła się w ciągu ostatnich trzydziestu lat: traktaty Oresme'a zawierające krytykę astrologii wieszczbiarskiej i praktyk magicznych stały się przedmiotem zainteresowania uczonych i doczekały się edycji krytycznych; warto może wspomnieć, że traktat najlepiej charakteryzujący poglądy Oresme'a na astrologię wieszczbiarską, *Tractatus contra judicarios astronomos*, został wydany dwukrotnie (na podstawie różnych rękopisów — przez Prucknera w r. 1933 i przez Cooplanda w r. 1952, zaś *Questio contra divinatores* wydał Caroli w r. 1976 (cf. B. Hansen, s. 4, przypis 6 oraz spis bibliografii s. 451—452 *ibid.*).

Profesor Hansen poświęca stosunkowo niewiele miejsca pismom Oresme'a dotyczącym astrologii, magii i zjawisk cudownych (s. 17—25), zwłaszcza, że bardzo wiele wiadomości na ten temat podają m.in. T. Wedel (*The Medieval Attitude Toward Astrology*. New Haven 1920) i G. Coopland (*Nicole Oresme and the Astrologers. A Study of His „Livre de divinacions”*. Liverpool 1952).

Przedmiotem badań B. Hansena jest tekst Oresme'a *De causis mirabilium*, określane przez niektórych uczonych jako *Quodlibeta* (nb. taki właśnie tytuł nadał B. Hansen tekstowi *De causis mirabilium*, kiedy w roku 1974 przedstawił go w swej rozprawie doktorskiej). Zdaniem B. Hansena tytuł *Quodlibeta* należy stosować raczej do pewnej grupy tekstów Oresme'a, mianowicie do *De causis mirabilium* (w czterech rozdziałach, z *Prologiem* i *Rekapitulacją*) połączonych z krótką *Tabula problematum* i z długą serią czterdziestu czterech *Quaestiones Determinatae* (cf. B. Hansen s. 26—48). W trakcie *De causis mirabilium* Oresme zajmuje się badaniem zjawisk uważanych za cudowne, starając się wyjaśnić, że są to zjawiska naturalne, nie mające przyczyny ani w aspektach ciał niebieskich, ani w interwencji ze strony Boga czy demonów. Traktowanie tych zjawisk jako cudownych wynika — zdaniem Oresme'a — z błędów zmysłowych i pozazmysłowych, z emocji, z fałszywego rozumowania itp. (cf. B. Hansen s. 49—95): dowodem prawdziwości jego wyjaśnień są częstokroć cytaty z „*autoritates*”, przy czym najczęściej cytowany jest Arystoteles (cf. B. Hansen s. 399—400).

Książka Berta Hansena przynosi obszernie i wyczerpujące studium dotyczące tradycji tekstowej *De causis mirabilium*, struktury i charakteru tego traktatu, poglądów filozoficznych i teologicznych Oresme'a, a także znajomości traktatu *De causis mirabilium* u autorów późniejszych (s. 3—122).

Pełna edycja traktatu *De causis mirabilium*, z przekładem na język angielski (s. 136—363, została poszerzona o Appendix A, zawierający *Tabula Problematum* — rodzaj kwestionariusza obejmującego 216 pytań bez odpowiedzi; ten fragment tekstu wydany jest wyłącznie w wersji łacińskiej (366—393).

Edycja krytyczna została sporządzona na podstawie czterech rękopisów, których opisy podaje autor na s. 123—129. Oczywiście, czytelnik nie znający owych rękopisów z autopsji nie jest w stanie ocenić w pełni jakości edycji, jednakże drobniawsza dokładność B. Hansena — widoczna między innymi w podaniu dokładnej korelacji stron edycji z foliotacją poszczególnych rękopisów — budzi zaufanie do jego kompetencji w tym zakresie. Przekład angielski jest nie tylko wierny, ale i bardzo dobry literacko, (na ile autorka recenzji jest w stanie to ocenić).

Nadzwyczaj starannie opracowane indeksy (*Index of Oresme's Cited Authorities*, s. 399—400; *Index verborum et nominum*, s. 401—428; *Bibliographical Index*, s. 429—459, *Index of Manuscripts*, s. 460 oraz *General Index*, s. 461—478) znacznie ułatwiają korzystanie z obszernego tekstu Oresme'a.

Studium B. Hansena i jego edycja *De causis mirabilium* stanowią pozycję bardzo wartościową i przydatną zarówno dla historyków filozofii, jak i dla historyków nauki — szczególnie dla tych spośród nich, którzy zajmują się historią nauk matematyczno-przyrodniczych.

Małgorzata Hanna Malewicz
(Warszawa)

I. P. Magidowicz, W. I. Magidowicz: *Oczerki po istorii geograficzeskich otkrytij. III. Geograficzeskije otkrytija i issledowanija nowego wremieni (seredina XVII—XVIII w.)*. Izd. Proswieszczenije Moskwa 1984, 319 ss. *

PRZEGLĄD TREŚCI TOMU

W stosunkowo krótkim czasie, bo zaledwie po upływie jednego roku, ukazał się kolejny tom historii odkryć geograficznych zredagowany przez profesora Josifa Magidowicza i jego syna Wadima. Składa się on z 24 dość pokaźnie rozbudowanych rozdziałów. W pierwszym omówiono najważniejsze etapy badań północnej części Europy; w drugim jej wschodnich obszarów; w trzecim — rosyjskie ekspedycje akademickie w europejskiej połaci Rosji. Rozdział czwarty dotyczy badań Karpat, gór Niemiec i Alp, natomiast piąty Europy Zachodniej i Południowej. Z treści rozdziału szóstego dowiadujemy się o badaniach dorzecza Anadyru, o poznawaniu Kamczatki i odkryciu Wysp Kurylskich, z siódmego o pierwszych badaczach Syberii, Dalekiego Wschodu i północnej części Oceanu Spokojnego, zaś z ósmego o Wielkiej Ekspedycji Północnej oraz o odkryciu przez Rosjan Ameryki Północno-Zachodniej i drogi północnej do Japonii. W rozdziale dziewiątym i dziesiątym opisano prace Wielkiej Ekspedycji Północnej, obejmujące swym zasięgiem m.in. półwysep Jumał i Tajmyr, przylądek Czeluskin, wybrzeże Syberii Wschodniej, a także znaczne tereny Syberii Środkowej i Kamczatki. Na stronicach rozdziału jedenastego przedstawiono rosyjskie badania Kazachstanu, Azji Środkowej i Kaukazu u schyłku siedemnastego i osiemnastego wieku, a w dwunastym podobne prace prowadzone przez Rosjan w Azji Centralnej. W rozdziale trzynastym uwytklono osiągnięcia badaczy Tybetu, Indii i Azji Mniejszej w drugiej połowie XVII i w XVIII wieku, zaś w czternastym poinformowano czytelników o dokonanych zdjęciach Azji Południo-

* Przegląd treści tomu I niniejszego wydawnictwa ukazał się w nr 3—4/1984 /R. XXIX s. 700—703/KHNiT; II — w nr 2/ 1986/R. XXXI s. 572—574/KHNiT.